

شناسایی اقدامات اولویت‌دار در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری روستایی (نمونه موردی مطالعه: شهرستان کرمانشاه)

نوذر قنبری^۱

استادیار گروه جغرافیا، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۴/۱۱/۱۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۰۸/۰۹

چکیده

یکی از مهمترین مشکلات مردم در فضاهای روستایی استان کرمانشاه، بیکاری و عدم تنوع در فعالیتهای اقتصادی است. امروزه گردشگری به عنوان راهی جهت ایجاد اشتغال و افزایش درآمد روستاییان محسوب می‌شود. هدف کلی این مقاله، شناسایی اقدامات اولویت‌دار در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری روستایی شهرستان کرمانشاه می‌باشد. این تحقیق از نوع کاربردی بوده و برای انجام آن از روش توصیفی (پیمایشی-زمینه‌یابی) استفاده شده و ابزار جمع‌آوری اطلاعات مبتنی بر تلفیقی از روشها نظیر؛ مشاهده میدانی، تکمیل پرسشنامه و مصاحبه با روستاییان بوده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که بیش از ۵۲ نقطه - جاذبه در روستاهای شهرستان کرمانشاه وجود دارد که با برنامه‌ریزی و ساماندهی آنها می‌توان به توسعه صنعت گردشگری روستایی کمک کرد. بیشتر این جاذبه‌ها (۲۸ مورد) از نوع مذهبی-زیارتی بوده و اکثر آنها از دسترسی مناسب برخوردار نیستند. از بین این جاذبه‌ها تنها ۵ نقطه - جاذبه دارای شعاع عملکرد منطقه‌ای بوده و مابقی از شعاع عملکرد ناحیه‌ای و محلی بهره‌مندند. همجواری کلان شهر کرمانشاه با فضاهای روستایی شهرستان کرمانشاه، به ضرورت برنامه‌ریزی و ساماندهی این جاذبه‌ها جهت جذب گردشگر از کلان شهر کرمانشاه می‌افزاید.

واژگان کلیدی: گردشگری روستایی، روستاهای شهرستان کرمانشاه، اقتصاد روستایی، اقتصاد گردشگری

مقدمه

تفاوت‌های منطقه‌ای، عدم تعادل بین شهر و روستا، تمرکزگرایی و قطبی‌شدن، یکی از مشکلات فرا راه توسعه در کشورهای در حال توسعه، نظیر ایران است. حاکم بودن الگوی نخست شهری در فضاهای جغرافیایی، تمرکز خدمات در نخست شهر، وجود فرصت‌های شغلی بیشتر در شهرهای بزرگ، نابرابری بین سطح متوسط درآمد خانوارهای شهری و روستایی و در مجموع تفاوت شاخص‌های توسعه در شهرها و روستاها، منجر به عدم تعادل منطقه‌ای شده و شهرهای بزرگ منطقه به عنوان قطب رشد و فضاهای توسعه‌یافته و فضاهای روستایی به عنوان فضاهای پیرامونی و توسعه‌نیافته در مقابل همدیگر قرار گرفته‌اند. این موضوع حجم جریان‌های مهاجرتی را از روستاها و شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ و نخست شهر باعث شده است. مهاجرانی که به امید دستیابی به خدمات، امکانات، فرصت‌های شغلی و بهره‌مندی از رفاه و توسعه، محل زندگی خود را ترک کرده و در جستجوی دستیابی به آمال و آرزوهای خود، اقامت در حاشیه‌های شهرها و اسکان در زاغه‌های پیرامون شهرهای بزرگ را بر ماندن در روستاها و شهرهای کوچک و میانی، ترجیح می‌دهند.

ابعاد مختلفی برای رهایی از توسعه‌نیافتگی و دستیابی به توسعه در فضاهای روستایی وجود دارد. یکی از این راه‌ها، توسعه و ترویج گردشگری روستایی است. گردشگری روستایی، امروزه به عنوان یکی از راه‌های مؤثر در ایجاد اشتغال و افزایش سطح درآمد روستاییان، و در نتیجه ایجاد تعادل منطقه‌ای، در دنیا مطرح است و کشورهای مختلف در راستای جذب گردشگر بیشتر، گوی سبقت را از همدیگر ربوده‌اند.

عوامل و متغیرهای مستقل مختلفی بر افزایش تعداد گردشگران در یک کشور، منطقه، ناحیه و محل دخیل‌اند که از جمله آنها می‌توان به؛ سیاست‌گذاری‌های کلی دولت، امنیت، فرهنگ، سطح درآمد مردم، میزان خدمات ارائه شده، تأسیسات زیربنایی و روبنایی و... اشاره کرد. در روستاهای استان کرمانشاه جاذبه‌های گردشگری زیادی وجود دارد. در صورت برنامه‌ریزی توسعه برای این جاذبه‌ها می‌توان از آنها به عنوان راه‌های افزایش درآمد و تنوع بخشی به فعالیت‌های روستایی بهره برد.

بیان مسأله

در هر گونه برنامه‌ریزی توسعه، شناسایی اهداف و اقدامات اولویت‌دار امری ضروری است. در زمینه ظرفیت‌های گردشگری روستایی در شهرستان کرمانشاه اطلاعات مناسبی وجود ندارد. هر گونه برنامه‌ریزی توسعه منوط به برخورداری از اطلاعات است. ضعف اطلاعات و فقدان برنامه‌ریزی توسعه گردشگری باعث شده تا در استان کرمانشاه، تنها ۲۱٪ از ظرفیت اتاق هتل‌ها و ۲۱٪ از ظرفیت تخت هتل‌ها مورد استفاده قرار گیرد. مقایسه این رقم با متوسط کشوری که ۴۱٪ استفاده از ظرفیت اتاق هتل‌ها و ۴۰٪ استفاده از ظرفیت تخت هتل‌ها را نشان می‌دهد، بیانگر این مسأله است. استان کرمانشاه ۲۰٪ از متوسط کشوری کمتر است. متوسط اقامت شبانه در هتل‌های استان کرمانشاه ۱/۶۰ شب بوده در حالیکه متوسط اقامت شبانه در هتل‌های کل کشور ۲/۱۷ است. استان کرمانشاه ۵۷/۰٪ کمتر از متوسط کشور است. (سازمان میراث فرهنگی و گردشگری: ۱۳۸۹).

این پژوهش به دنبال راهکارهایی برای توسعه گردشگری روستایی است. چه جاذبه‌ها و پتانسیل‌هایی در گردشگری روستایی استان وجود دارد؟ چه مداخلات عمرانی برای توسعه گردشگری روستایی لازم و ضروری است؟ اولویت-بندی مداخلات عمرانی در راستای افزایش شعاع عملکرد این جاذبه‌ها، چگونه باید باشد؟ این موارد مسائلی هستند که طرح جامع گردشگری استان نیز نتوانسته پاسخی دقیق و قابل اجرا برای آن داشته باشد. این پژوهش در پی یافتن پاسخ‌ها و راهکارهایی برای حل این مسائل است.

ضرورت و اهمیت تحقیق

انجام این تحقیق مبتنی بر دو ضرورت بوده است:

الف - عدم تعادل ناحیه‌ای در فضاهای شهری و روستایی، یکی از مشکلات کشورهای در حال توسعه از جمله ایران است. در استان کرمانشاه نیز عدم تعادل و توازن بین فضاهای شهری و روستایی شکاف زیادی دارد. این تفاوت در شهرستانهای مختلف شدت و ضعف دارد. تمرکز شدید خدمات، اشتغال، رفاه و ... در مراکز بزرگ شهری، موجب افزایش درآمد و فرصتهای شغلی در شهرها شده و این تمرکزگرایی بر شدت عدم تعادل ناحیه‌ای می‌افزاید. سطح متوسط درآمد روستاییان در روستاها بسیار پایین‌تر از مردم شهری است.

بیکاری در مناطق روستایی در مقیاس و اندازه‌ای بالاتر حاکمیت خود را مطرح نموده است. از جدیدترین راه‌های ایجاد اشتغال و افزایش درآمد در جوامع روستایی، توسعه گردشگری روستایی است. با شناسایی آثار و جاذبه‌های گردشگری و مداخلات برنامه‌ریزی و اولویت‌بندی رفع مشکلات و تأمین خدمات زیربنایی و زیرساخت‌ها، می‌توان به توسعه گردشگری روستایی پرداخت. سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری روستایی، راهی برای افزایش درآمد و تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی در جوامع روستایی خواهد بود.

امروزه برای پیوند بین شهر و روستا قصد بر آن است تا تفاوت‌های شهری و روستایی کاهش پیدا کند. خدمات شهر و روستا مشابه و نزدیک به هم شود. فعالیت‌های اقتصادی شهر و روستا مشابه و نزدیک به هم شود (کشاورزی کردن شهرها و صنعتی کردن روستاها). گردشگری روستایی به عنوان یک فعالیت می‌تواند در تعادل شهر و روستا و در پیوند بین شهر و روستا بسیار تأثیرگذار باشد. و از این منظر پژوهش حاضر می‌تواند بسیار مفید و کارآمد باشد.

ب - شهرستان کرمانشاه، مرکزیت برتر فضا یعنی شهر کرمانشاه را در خود جای داده است. براساس آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، شهر کرمانشاه با دارا بودن حدود ۸۸۸۴۶۵ نفر جمعیت به عنوان یک کلان شهر در غرب کشور، مدیریت فضای استان و حتی در ارائه برخی خدمات سطح برتر، مدیریت سازمان فضایی منطقه غرب کشور را به خود اختصاص داده است.

تنگناهای زندگی شهری در این شهر باعث شده که ساکنان این شهر نیاز بیشتری به تفریح و گردشگری داشته باشند. حجم زیاد سفرهای تفریحی از این شهر به سمت فضاها و چشم اندازهای روستایی و فضاهای تفریحی پیراشهری که عمدتاً فضاهای روستایی شهرستان کرمانشاه را در بر می‌گیرد، ضرورت پرداختن به برنامه‌ریزی توسعه گردشگری روستایی را گوشزد می‌کند. عدم برنامه‌ریزی توسعه گردشگری روستایی در فضاهای روستایی شهرستان کرمانشاه با

توجه به حجم سفر گردشگرانی که از کانون شهری به سوی این فضاها می‌آیند، می‌تواند موجبات تخریب بنیان‌های طبیعی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و کالبدی فضاهای طبیعی و روستایی پیرا شهری را فراهم آورد.

اهداف تحقیق

هدف کلی این مقاله، ساماندهی توسعه گردشگری روستایی و شناسایی اولویت‌ها در توسعه گردشگری روستایی شهرستان کرمانشاه می‌باشد. مهمترین اهداف این تحقیق عبارتند از:

۱. شناسایی آثار و جاذبه‌های گردشگری در فضاهای روستایی شهرستان کرمانشاه
۲. برنامه‌ریزی جهت اولویت‌بندی مداخلات عمرانی جهت تأمین زیر ساخت‌های مورد نیاز آنها در راستای پذیرش گردشگر بیشتر

اهداف جزئی‌تری نیز بر این پژوهش مترتب است که از جمله آن می‌توان به؛ ارتقاء شعاع عملکرد هر جاذبه و اثرگردشگری، امکان‌سنجی ایجاد الگوهای گردشگری غیر وابسته به طبیعت‌گردی در فصول یا ماههایی از سال که با کاهش تعداد گردشگر در شهرستان روبرو هستیم، افزایش تعداد گردشگران، ایجاد اشتغال و افزایش سطح درآمد مردم در فضاهای روستایی، تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی در روستاها و افزایش زمینه ماندگاری جمعیت در روستاها، ایجاد تعادل منطقه‌ای و کاهش عدم تعادل منطقه‌ای بین فضاهای شهری و روستایی، فراهم کردن بستری مناسب و از قبل تعریف شده برای گردشگران شهری جهت جلوگیری از تخریب محیط طبیعی و فضاهای روستایی را نام برد.

سابقه موضوع

الف- در مقیاس جهانی

کشورهای جنوب شرق آسیا در زمینه گردشگری روستایی پیشرفت قابل ملاحظه‌ای داشته‌اند. در «تایوان» گردشگری روستایی به عنوان نمونه‌ای از برنامه‌ریزی ناحیه‌ای به حساب می‌آید. در این کشور گردشگری روستایی به عنوان نوع جدیدی از مدیریت کشاورزی مطرح است و دارای دو هدف عمده است؛ نخست، فراهم نمودن تفریح و فراغت برای عموم مردم و دوم، افزایش درآمد کشاورزان و روستاییان. در فضاهای روستایی این کشور «مزارع دیدنی، مزارع شهروندان، مزارع آموزشی، و مزارع سلامتی» چشم‌اندازهای روستایی را از نظر پذیرش گردشگر متحول ساخته است. (قنبری، ۱۳۸۳: ۹۰). در «تایلند» گردشگری روستایی اثرات عمده‌ای بر جوامع روستایی داشته و در این راستا کشور تایلند برنامه‌ریزی اصولی و منطقی داشته است. این برنامه‌ریزی اصولی بر؛ برآورد واقعی ظرفیت تحمل فضاهای روستایی، توسعه زیرساخت‌ها، منطقه‌بندی، مشارکت و آموزش مردم محلی و آموزش گردشگران تأکید ویژه دارد. (Rattanasuwongchai, 1998)

در مجموع گردشگری روستایی منبع جدید درآمد برای کشاورزان آسیایی به شمار می‌رود. شکاف درآمد کشاورزان و کارگران شهری به عمده‌ترین مشکل آسیا و ناحیه اقیانوس آرام تبدیل شده است. کشاورزان آسیا برای ادامه دادن و حفظ کردن زندگی فعلی خود باید راه‌های جدید کسب درآمد را پیدا کنند. در نواحی مستعد، «توریسم کشاورزی» می‌تواند مهمترین منبع درآمد برای روستاییان باشد. یکی از الگوهای اروپایی که در زمینه توسعه توریسم روستایی

خوب توسعه یافته، کشور «فرانسه» است. خانه‌های اجاره‌ای کوتاه مدت به نام «گات‌ها» در روستاهای فرانسه مشهور هستند. (مرکز اطلاعات بین‌المللی کشاورزان آسیا، ۲۰۰۲). در «ژاپن» از گردشگری روستایی به عنوان ابزاری برای احیای جوامع روستایی یاد می‌شود.

ب- در مقیاس ایران

در ایران و به تبع در استان کرمانشاه نیز نگاه جامع به توسعه گردشگری از ۱۳۸۰ به بعد شروع شد. موقعی که برای استان‌های مختلف تهیه طرح‌های جامع گردشگری در دستور کار قرار گرفت برای استان کرمانشاه نیز در سال ۱۳۸۲ طرح جامع گردشگری تهیه و تدوین شده است. از آنجایی که طرح جامع گردشگری شرح خدمات کلی دارد و جوامع شهری و روستایی را با همدیگر مطالعه می‌کند لذا حاصل طرح به معرفی چندین قطب گردشگری در استان و تدوین برنامه‌هایی برای این قطب‌ها پرداخته و عمده این قطب‌ها نیز به نوعی مکان‌هایی هستند که از اشتها کامل برخوردار هستند. دامنه مداخلات عمرانی و برنامه‌های طرح جامع گردشگری محدود به چند قطب گردشگری بوده و عمده برنامه‌های توسعه و مداخلات عمرانی در همین چارچوب و برای جاذبه‌هایی که از شعاع عملکرد فراملی، ملی و تا حدود ضعیفی منطقه‌ای برخوردارند، تعریف و پیشنهاد شده است. در واقع طرح جامع گردشگری برای جاذبه‌هایی که شعاع عملکرد آنها در مقیاس محلی، ناحیه‌ای و منطقه‌ای بوده و عمدتاً نیز در نواحی روستایی قرار دارند عملاً برنامه‌ای جهت توسعه و ارتقاء نقش و عملکرد آنها ارائه نداده است.

وجه تمایز این پژوهش نسبت به طرح جامع گردشگری استان، تأکید کامل بر مناطق روستایی و گردشگری روستایی، و تلاش برای شناسایی دقیق‌تر جاذبه‌های گردشگری موجود در فضاها و روستایی و شناخت شعاع عملکرد هر جاذبه (محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای، ملی و فراملی) و کارایی زمانی هر جاذبه (بهار، تابستان، پاییز و زمستان) و نیز میزان دسترسی و بهره‌مندی هر کدام از آنها به زیرساخت‌های زیربنایی و روبنایی است. با این اقدام می‌توان ضمن شناسایی بهتر و دقیق‌تر جاذبه‌ها و با اولویت‌بندی مداخلات عمرانی مناسب، نسبت به ارتقاء شعاع عملکرد هر جاذبه اقدام کرد. و برای فصولی از سال که کمبود گردشگر وجود دارد الگوهای مناسب گردشگری را شناسایی و پیشنهاد داد. بی‌شک این مداخلات موجب رونق گردشگری روستایی و افزایش درآمد روستاییان خواهد شد.

در ارتباط با گردشگری روستایی استان کرمانشاه، علاوه بر طرح جامع گردشگری استان، مطالعات دیگری نیز صورت گرفته که بیشتر به معرفی جاذبه‌ها پرداخته‌اند و آنها را توصیف کرده‌اند و به بُعد «برنامه‌ریزی توسعه جاذبه‌ها» در آنها هیچ توجهی نشده است. از آن جمله می‌توان به کتاب کرمانشاه «سرزمین سنگ و آب» (شریف، ۱۳۸۳)، «سیمای میراث فرهنگی کرمانشاه» (مرادی، ۱۳۸۲) و «مجموعه راهنمای جامع ایرانگردی - کرمانشاه» (زنده دل و همکاران، ۱۳۷۹) اشاره کرد.

مباحث نظری

تعریف گردشگری روستایی

تعاریف متفاوت و گوناگونی از گردشگری روستایی در کتابها، مقالات و سمینارها ارائه شده است. این تعاریف تفاوت‌هایی با هم دارد. این تفاوت‌ها بیانگر آن است که گردشگری روستایی، صنعتی پیچیده و مبهم محسوب می‌شود.

"ذات"^۱ گردشگری روستایی را این گونه تعریف می‌کند؛ فعالیتی چند وجهی که در محیطی خارج از شهر صورت می‌گیرد و به گردشگران ماهیت زندگی روستایی را نشان می‌دهد. گردشگری روستایی در چشم‌اندازهای کشاورزی قرار گرفته و در محدوده کاربری زمین و فرهنگ انسانی، کنش متقابل بین زمین و انسانها را ایجاد می‌کند.

"آپرمان"^۲ در تعریف گردشگری روستایی بیان می‌کند؛ گردشگری روستایی به فعالیت‌های مزرعه‌ای و غیر مزرعه‌ای گفته می‌شود که در جوامع و نواحی روستایی انجام می‌شود، اما فعالیت‌های تفریحی بیرونی مانند پارک‌های موضوعی و نواحی حیات وحش را شامل نمی‌شود. گاهی اوقات، گردشگری روستایی زیر مجموعه اکوتوریسم نیز تعریف شده است. (قادری، ۱۳۸۳: ۲۲) در تعریف گردشگری روستایی تعریف جامع‌تری به شرح زیر ارائه نموده است؛ کلیه فعالیت‌های گردشگری در محیط روستایی با توجه به فرهنگ و بافت سنتی روستایی، هنر و صنایع روستایی، آداب و رسوم سنتی که دربرگیرنده گردشگری کشاورزی، گردشگری سبزی، گردشگری مزرعه‌ای، گردشگری غذایی و شکار می‌باشد. "سقایی" گردشگری روستایی را به شرح زیر تعریف کرده است:

گردشگری روستایی عبارت است از فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های مختلف روستایی و پیرامون آنها که دربردارنده آثار مثبت و منفی برای محیط زیست روستا، انسان و طبیعت است (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۲۰۱). چنین برداشتی از گردشگری روستایی می‌تواند زمینه‌های مختلف فعالیت‌های گردشگری چون بازدید از سکونتگاهها، رویدادها، جشنواره‌ها، ورزش‌ها و تفریحات گوناگون روستایی را دربر می‌گیرد.

شرایط طبیعی، مورفولوژیکی، عناصر اقلیمی همراه با ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محیط روستا، اشکال گوناگون و متنوعی از روستاها را بوجود می‌آورند که هرکدام به لحاظ فیزیکی، نوع معماری، نوع مسکن، الگوی سکونت، نوع معیشت، آداب و رسوم و سنت‌ها از یکدیگر متمایزند. این وجه تمایز خود خالق جاذبه‌هایی است که گردشگران روستایی را به بازدید از این مناطق علاقمند می‌سازد و آنها را هر از چند گاهی به مسافرت به این مناطق وا می‌دارد.

گردشگری روستایی را می‌توان از دو منظر مختلف مورد توجه قرار داد؛ از یک سو محیط‌های روستایی و پیرامون آنها این فرصت را مهیا می‌کنند تا گردشگران فارغ از هیاهوی شهری و سیطره فناوری در بین روستا زمانی را به فراغت بگذرانند و از دیگر سو در کنار آن اقتصاد روستایی وابسته به زمین می‌تواند راه‌های تنفس را نیز تجربه کند.

^۱ . Dot

^۲ . Oppermann

هر چند گردشگری روستایی راه‌حلی برای تمامی مشکلات نواحی روستایی محسوب نمی‌شود، یکی از شیوه‌هایی است که می‌تواند آثار اقتصادی مهمی داشته باشد و به نوعی می‌تواند به کند شدن روند تخلیه سکونتگاه‌های روستایی و جریان مهاجرت جمعیت روستایی کمک کند.

واژه گردشگری روستایی از دهه ۱۹۵۰ میلادی به بعد گسترش یافت و در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی بیشتر در زمینه اقتصاد گردشگری روستایی برای کشاورزان و جوامع محلی مورد توجه قرار گرفت. تا به حال برنامه‌ریزان و صاحب‌نظران با ارائه راهبردها و راهکارهای مختلف، فعالیت‌ها و اقدامات گسترده‌ای در فراهم کردن جذب توریسم و توسعه و گسترش فعالیت‌های توریستی انجام داده‌اند (رکن‌الدین افخاری، ۱۳۸۵: ۸۴).

انواع خاصی از گردشگری در نواحی روستایی دیده می‌شود که به شخص مسافر، ویژگی‌های مقصد و انگیزه از مسافرت بستگی دارد. بنابراین می‌توان با توجه به اهداف و انگیزه گردشگران از مسافرت، گردشگری را به ۵ دسته تقسیم کرد:

- ۱- گردشگری طبیعی^۱: به طور عمده در تعامل با جاذبه‌های اکولوژیکی قرار دارد.
  - ۲- گردشگری فرهنگی^۲: مرتبط با فرهنگ، تاریخ، میراث فرهنگی و باستانی مردم روستایی است.
  - ۳- گردشگری بومی^۳: در واقع نوعی از گردشگری است که علاوه بر تعامل با جاذبه‌های طبیعی (رودخانه، کوهستان و...)، با زندگی و هنجارهای اجتماعی مردم که خود نیز در تعامل با جاذبه‌های طبیعی فوق می‌باشند، در ارتباط است.
  - ۴- گردشگری دهکده‌ای^۴: در آن گردشگران در میان خانوارهای دهکده زندگی کرده و در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی روستا مشارکت می‌کنند.
  - ۵- گردشگری کشاورزی^۵: در آن گردشگران بدون ایجاد پیامدهای منفی روی اکوسیستم مناطق میزبان با فعالیت‌های سنتی کشاورزان در تعامل می‌باشند و یا در آن شرکت می‌کنند (اشتری مهرجردی، ۱۳۸۳: ۷۴).
- با توجه به آنچه گفته شد می‌توان گفت که گردشگری روستایی رهیافت جدیدی در توسعه روستایی است که همچون توسعه دارای ابعاد و آثار گوناگون است. بنابراین توسعه و رشد گردشگری روستایی غالباً با سهمی که در اصلاح اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی دارد، متناسب است (شارپلی، ۱۳۸۰: ۳۶). با توجه به دیدگاه‌ها و نظریات مختلف در زمینه گردشگری روستایی می‌توان ابراز داشت که گردشگری روستایی از یک سو با فراهم آوردن فرصت‌های جدید برای بسیاری از روستاها به عنوان وسیله‌ای است که به جوامع روستایی حیات دوباره می‌بخشد و موجب توسعه این نواحی می‌شود و این سکونتگاه‌ها را پا برجا نگه می‌دارد. از سوی دیگر توسعه بدون برنامه‌ریزی شده سبب آسیب‌های اجتماعی و زیست‌محیطی در سکونتگاه‌های روستایی می‌شود (رضوانی؛ ۱۳۸۴: ۵۶).

1. Natural Tourism

2. Cultural Tourism

3. Eco Tourism

4. Village Tourism

5. Agree Tourism

در مجموع، گردشگری روستایی به عنوان «تجربه بیرون از شهر» شناخته می‌شود که شامل طیف گسترده‌ای از جاذبه‌ها و فعالیت‌هایی که در جوامع روستایی یا مناطق غیرشهری روی می‌دهد. ویژگی‌های برجسته این نوع گردشگری شامل فضاهای باز، سطح پایین توسعه گردشگری و فرصت‌هایی برای بازدیدکنندگان برای کسب مستقیم تجربه در محیط زیست‌های کشاورزی و یا طبیعی می‌باشد. (نعمت‌اللهی و نجارزاده، ۱۳۹۵: ۴۴)

گردشگری، راهبردی برای توسعه

امروزه با توجه به رونق صنعت گردشگری در تمامی مناطق، ممالک و نواحی شهری و روستایی در دنیا، موضوع گردشگری پایدار مطرح گردیده است. گردشگری پایدار سعی در تنظیم روابط بین جامعه میزبان، مکان گردشگری و گردشگران دارد، چرا که این رابطه می‌تواند پویا و سازنده و یا مخرب باشد و به دنبال تعدیل فشار و بحران بین این عناصر است تا آسیب‌های محیطی و فرهنگی را به حداقل رسانده، رضایت بازدیدکنندگان را فراهم آورد و به رشد اقتصادی ناحیه کمک کند. گردشگری می‌تواند با مشارکت در اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد، اقتصاد جوامع محلی را احیاء کند و نیز می‌تواند در تقویت فرهنگ محلی سهمیم باشد و در حفظ محیط زیست یا بازسازی محیط زیست طبیعی و انسان‌ساخت تغییر ایجاد کند. از طرف دیگر گردشگری قادر است اقتصاد جوامع محلی را تضعیف کند و کیفیت زندگی را کاهش دهد. (رضوانی؛ ۱۳۸۴: ۵۵).

توسعه پایدار گردشگری، توسعه‌ای است که در آن توازن و تعادل، حفظ ارزشها و کیفیت اخلاقیات و اصول اقتصادی و نیز مزیت‌های اقتصادی همه به همراه هم دیده شده و کوشش می‌شود تا توسعه‌ای متعالی و متعادل و همه جانبه جایگزین توسعه صرفاً اقتصادی گردد. در این دیدگاه، توسعه گردشگری با استفاده از منابع موجود به گونه‌ای است که ضمن پاسخ دادن به نیازهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ضوابط قانونی جامعه و انتظارات گردشگران بتوان وحدت و یکپارچگی هویت فرهنگی، سلامت محیط زیست، تعادل اقتصادی و رفاه مردم محلی را تأمین کرد. (الوانی؛ ۱۳۷۲: ۱۰).

گردشگری روستایی می‌تواند راهبردی برای توسعه همه جانبه دولت‌ها از نظر اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی باشد. از نظر اقتصادی، گردشگری می‌تواند اثرات اقتصادی مهمی را برای نواحی روستایی در بر داشته باشد. گردشگران روستایی برای اقامت، خرید کالاهای محلی و خدمات پول پرداخت می‌کنند. این پول‌ها در فعالیت‌های محلی جریان می‌یابد و موجب تحرک مناطق روستایی در برآورده کردن هر چه بهتر و بیشتر نیازهای بازدیدکنندگان می‌شود و اثرات مهم اقتصادی آن به کند شدن روند تخلیه سکونتگاه‌های روستایی منتهی می‌شود. (جوان و سقایی؛ ۱۳۸۳: ۱۱۳).

بنابراین توسعه گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند نقش مهمی در متنوع‌سازی اقتصاد جوامع روستایی داشته و زمینه ساز توسعه پایدار روستایی باشد. از طرف دیگر وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصادی ملی از طریق غلبه بر انگاره‌های توسعه نیافتگی و بهبود استانداردهای زندگی مردم محلی به حساب آید. (شریف‌زاده و مرادی نژاد؛ ۱۳۸۳: ۵۳).

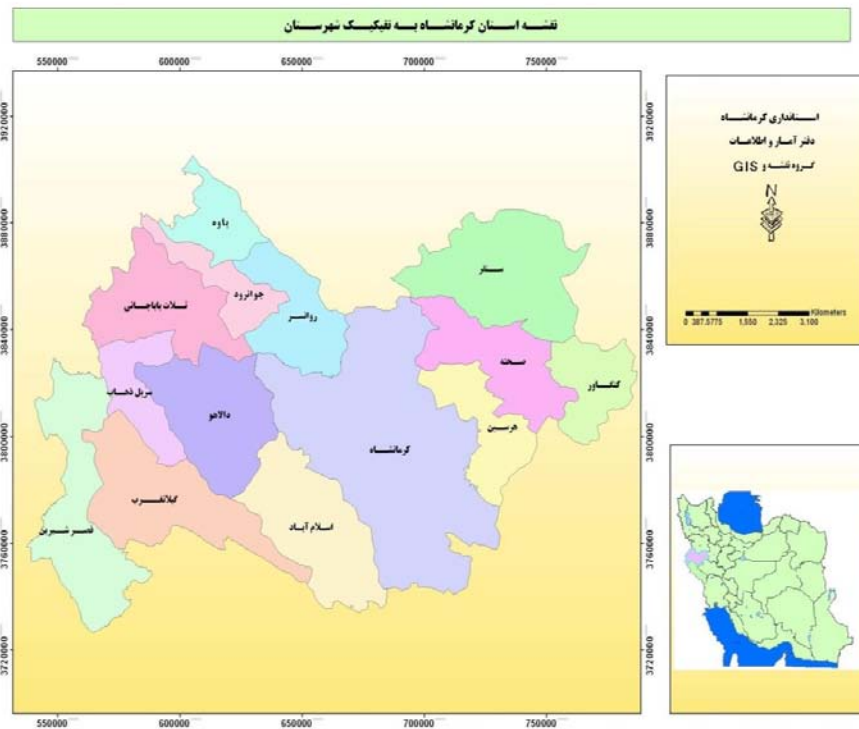

روش شناسی تحقیق

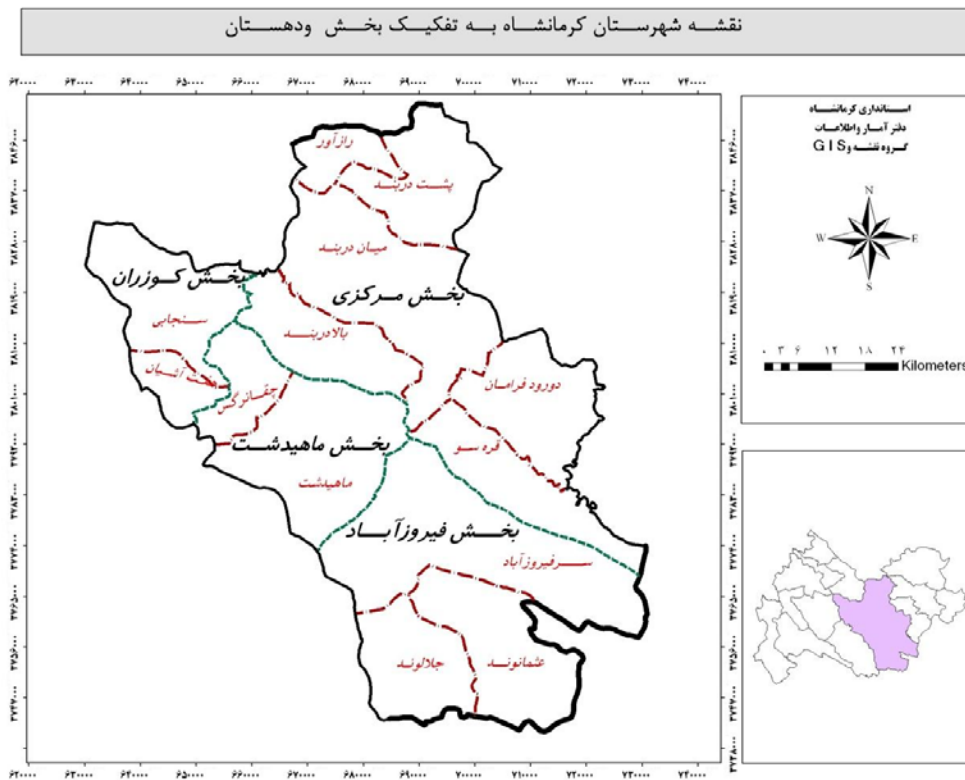
تحقیق حاضر از نوع کاربردی بوده و در انجام آن از روش تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی (زمینه‌یابی) استفاده شده است. داده‌های مورد نیاز در این پژوهش علاوه بر مشاهده و مطالعات میدانی از طریق تنظیم و تکمیل پرسشنامه ساختار یافته گردآوری شده است. این پرسشنامه جهت بررسی وضعیت بهره‌مندی هر جاذبه از خدمات و تأسیسات مورد نیاز، ابعاد زمانی کارایی و شعاع عملکرد هر جاذبه تنظیم شده است. جامعه آماری مورد مطالعه کل ۷۶۹ روستای شهرستان کرمانشاه است. در تکمیل پرسشنامه با مراجعه حضوری به هر یک از روستاهای شهرستان، وجود یا عدم وجود جاذبه‌های گردشگری را در هر روستا از دهیاران و شوراهای اسلامی روستاها مورد سؤال قرار گرفته و در صورت وجود جاذبه گردشگری در هر روستا نوع آن، شعاع عملکرد، کارایی زمانی، میزان بهره‌مندی از خدمات و زیر ساخت‌ها و سایر ویژگی‌های آن ثبت و قید شده است.

معرفی قلمرو مورد مطالعه

شهرستان واحدی از تقسیمات کشوری است با محدوده‌ی جغرافیایی معین که از به هم پیوستن چند بخش همجوار که از نظر عوامل طبیعی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی واحد متناسب و همگنی را بوجود آورده‌اند، تشکیل شده است. بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، استان کرمانشاه دارای ۱۴ شهرستان، ۳۰ بخش، ۲۹ شهر، و ۸۵ دهستان بوده است. شهرستان کرمانشاه بین ۴۶ درجه و ۲۵ دقیقه تا ۴۷ درجه و ۲۹ دقیقه طول جغرافیایی شرقی و ۳۳ درجه و ۴۷ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۴۱۰ دقیقه عرض جغرافیایی شمالی واقع شده است. این شهرستان ۵۶۴۷ کیلومتر مربع وسعت دارد که ۲۲/۵ درصد از مساحت ۲۵۰۴۵ کیلومتری استان کرمانشاه را به خود اختصاص داده و بزرگترین شهرستان استان کرمانشاه از نظر مساحت است. این شهرستان دارای ۱۰۳۰۹۷۸ نفر جمعیت بوده که از این میزان جمعیت ۸۵۷۰۴۸ نفر (۸۳٪) در مناطق شهری و ۱۷۳۴۴۱ نفر (۱۷٪) نیز در مناطق روستایی این شهرستان ساکن هستند و حدود ۴۸۹ نفر هم غیرساکن می‌باشند. علت بالا بودن سهم شهرنشین در این شهرستان، استقرار کلان شهر کرمانشاه و مرکزیت برتر استان در این شهرستان است. کلان شهر کرمانشاه به عنوان مرکز شهرستان کرمانشاه با وزن جمعیتی حدود ۸۵۷ هزار نفر ارتباط تنگاتنگی با فضاهای روستایی پیرامونی خود دارد. (استانداری کرمانشاه، ۱۳۹۲). بخش عمده‌ای از مردم شهر کرمانشاه در خصوص گردشگری به فضاهای روستایی همجوار با شهر مراجعه می‌نمایند. در صورت نداشتن برنامه‌ریزی توسعه گردشگری برای مناطق روستایی، بی‌شک جمعیت شهری می‌تواند بزرگترین تهدید کننده تخریب مناطق روستایی باشد.

نقشه ۱. تقسیمات سیاسی استان کرمانشاه

نقشه ۲. تقسیمات سیاسی شهرستان کرمانشاه

یافته‌ها

تجزیه و تحلیل جاذبه‌های گردشگری روستاهای شهرستان کرمانشاه با مطالعات و بررسی‌های به عمل آمده در این پژوهش علاوه بر پهنه‌های گردشگری تعداد ۵۲ نقطه - جاذبه گردشگری در سطح روستاهای شهرستان کرمانشاه شناسایی شدند و امکانات و ویژگی‌های آنها مورد تحلیل قرار گرفت. تعداد جاذبه‌های گردشگری به تفکیک دهستان در قالب جدول شماره ۱ ذکر شده است.

جدول ۲. تعداد جاذبه‌های گردشگری روستاهای شهرستان کرمانشاه به تفکیک دهستان

ردیف	نام دهستان	تعداد نقاط با جاذبه گردشگری
۱	پشت دربند	۸
۲	رازآور	۳
۳	بالا دربند	۳
۴	درودفرمان	۴
۵	قره سو	۲
۶	میان دربند	۱۱
۷	چقانرگس	۴
۸	ماهیدشت	۷
۹	سنجایی	۲
۱۰	هفت آشیان	۱
۱۱	جلالوند	۲
۱۲	سرفیروزآباد	۴
۱۳	عثمانوند	۱
	جمع شهرستان	۵۲

منبع: یافته‌های پژوهش

توزیع فضایی جاذبه‌ها نشان می‌دهد که بیشترین تعداد جاذبه‌های گردشگری به ترتیب در دهستانهای میان‌دربند، پشت دربند و ماهیدشت و کمترین تعداد جاذبه‌ها در دهستانهای عثمانوند، هفت آشیان، سنجایی و قره‌سو واقع شده‌اند.

وضعیت راه‌های ارتباطی جاذبه‌های گردشگری

۴. از ۵۲ نقطه گردشگری واقع در روستاهای شهرستان کرمانشاه، ۲۶ نقطه - جاذبه گردشگری، دسترسی مستقیم به راه آسفالتی دارند و ۲۶ جاذبه گردشگری در خصوص راه ارتباطی با مشکلاتی مواجه هستند. این ۲۶ جاذبه گردشگری از نظر دسترسی و راه ارتباطی یا از جاده خاکی و یا از جاده شوسه برخوردارند و لازم است در برنامه‌ریزی و ساماندهی جاذبه‌های گردشگری اصلاح راه دسترسی آنها در دستور کار قرار گیرد به نحوی که نخست در کوتاه مدت جاده‌های شوسه به آسفالت و جاده‌های خاکی به شوسه تبدیل شوند و در بلند مدت نیز آن دسته از جاده‌های خاکی که قبلاً شوسه شده‌اند به آسفالت تبدیل شوند. این اقدام منجر به افزایش گردشگران و ارتقاء شعاع عملکرد جاذبه‌های گردشگری خواهد شد. جدول شماره ۲ وضعیت راه‌های ارتباطی خاکی و شوسه جاذبه‌های گردشگری روستاهای شهرستان کرمانشاه را به تفکیک دهستان و نیازهای ساماندهی آنها را نشان می‌دهد.

جدول ۲. نیازهای عمرانی راه‌های ارتباطی جاذبه‌های گردشگری روستاهای شهرستان کرمانشاه

ردیف	نام دهستان	جاذبه	نوع راه و فاصله		عملیات عمرانی مورد نیاز در:
			تا راه آسفالتی	عملکرد جاذبه	
ف			کلیو متر)	عملکرد جاذبه	بلند مدت
		قله (علمدار)	۳ Km - خاکی	۳ Km - شوسه	۳ Km - آسفالت
۱	پشت دربند	چراغ محمد	۲ Km - خاکی	۲ Km - شوسه	۲ Km - آسفالت
		قلعه فیروزآباد	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
۲	رازاور	پیرسلیمان	۴ Km - خاکی	۴ Km - شوسه	۴ Km - آسفالت
		زیارتگاه چشمه‌کبود	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
۳	بالادربند	سقاخانه	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
		زیارتگاه کرانی سفلی	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
۴	دورودفرمان	سواحل رودخانه گاماسیاب	۳ Km - خاکی	۳ Km - شوسه	۳ Km - آسفالت
۵	قره سو	نظرکرده چوب دراز	۲ Km - خاکی	۲ Km - شوسه	۲ Km - آسفالت
		زیارتگاه باباکوهی	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
۶	میان دربند	سراب بابا سوزکال	۲ Km - خاکی	۲ Km - شوسه	۲ Km - آسفالت
		تالاب هشیلان	۴ Km - خاکی	۴ Km - آسفالت	-
		سراب سبزعلی	۳ Km - خاکی	۳ Km - آسفالت	-
		تپه باستانی	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
۷	چقانرگس	سراب کاشنبه لک	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
		تپه باستانی چقانرگس	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
		امامزاده محمدباقر	۲ Km - خاکی	۲ Km - شوسه	۲ Km - آسفالت
۸	ماهیدشت	نظرگاه هاجر خاتون	۵ Km - خاکی	۵ Km - شوسه	۵ Km - آسفالت
		امامزاده ابراهیم	۲ Km - خاکی	۲ Km - شوسه	۲ Km - آسفالت
		قدمگاه حضرت علی	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
		سراب قره دانه	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت	-
۹	سنجایی	پنج امام	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
۱۰	هفت آشیان	دوازده امام	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
۱۱	جلالوند	-	-	-	-
۱۲	سرفیروز آباد	نظرگاه ابوالفضل	۱۰ Km - خاکی	۱۰ Km - شوسه	۱۰ Km - آسفالت
		قدمگاه قنبرعلی	۸ Km - خاکی	۸ Km - آسفالت	-
۱۳	عثمانوند	جانمازگاه علی	۱ Km - خاکی	۱ Km - شوسه	۱ Km - آسفالت
		جمع شهرستان		۱۶ Km - آسفالت	۴۷ Km - آسفالت
				۴۷ Km - شوسه	۴۷ Km - آسفالت

منبع: یافته‌های پژوهش

شعاع عملکرد جاذبه‌های گردشگری

شعاع عملکرد جاذبه‌های گردشگری در نقاط روستایی شهرستان کرمانشاه در قالب ۵ سطح محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای، ملی و فراملی مورد بررسی قرار گرفت. از ۵۲ جاذبه گردشگری موجود در نواحی روستایی این شهرستان هیچ جاذبه‌ای از شعاع عملکرد ملی و فراملی برخوردار نیست. این امر بیانگر ضعف زیرساخت‌های لازم در ارتباط با جاذبه‌های مذکور می‌باشد. جدول شماره ۳ سطح‌بندی و تعداد جاذبه‌های گردشگری بر اساس شعاع عملکرد را در نواحی روستایی شهرستان کرمانشاه نشان می‌دهد.

جدول ۳. تعداد جاذبه‌های گردشگری و شعاع عملکرد آنها در روستاهای شهرستان کرمانشاه به تفکیک دهستان

ردیف	دهستان	تعداد جاذبه	شعاع عملکرد		
			محلی	ناحیه‌ای	منطقه‌ای
۱	پشت دربند	۸	۴	۲	۲
۲	رازآور	۳	۲	۱	-
۳	بالادربند	۳	۲	-	۱
۴	درودفرمان	۴	۳	۱	-
۵	قره سو	۲	۱	۱	-
۶	میان دربند	۱۱	۴	۵	۲
۷	چقانرگس	۴	۳	۱	-
۸	ماهیدشت	۷	۳	۴	-
۹	سنجایی	۲	۱	۱	-
۱۰	هفت آشیان	۱	۱	-	-
۱۱	جلالوند	۲	۱	۱	-
۱۲	سرفیروزآباد	۴	۳	۱	-
۱۳	عثمانوند	۱	-	۱	-
	جمع شهرستان	۵۲	۲۸	۱۹	۵

منبع: یافته‌های پژوهش

در مجموع از ۵۲ جاذبه گردشگری در نواحی روستایی شهرستان کرمانشاه، تعداد ۵ جاذبه دارای شعاع عملکرد در سطح منطقه‌ای، ۱۹ جاذبه دارای شعاع عملکرد ناحیه‌ای و ۲۸ جاذبه نیز از شعاع عملکردی در سطح محلی برخوردارند. منظور از شعاع عملکرد محلی آن است که قالب گردشگرانی که از این جاذبه دیدن می‌کنند از روستاهای همان دهستان هستند. شعاع عملکرد ناحیه‌ای شامل جاذبه‌های می‌شود که گردشگران و بازدیدکنندگان آن از دهستانهای مجاور یا بخش‌های مجاور مراجعه می‌کنند. منظور از شعاع عملکرد منطقه‌ای آن است که گردشگرانی از شهرستان‌ها و استان‌های اطراف نیز جهت بازدید از آن جاذبه مراجعه می‌نمایند. منظور از شعاع عملکرد ملی این است که گردشگرانی از سراسر استانهای ایران جهت بازدید از آن جاذبه مراجعه می‌نمایند و نهایتاً منظور از شعاع عملکرد فرا ملی، جاذبه‌هایی هستند که مورد بازدید گردشگران خارج از کشور قرار گیرند.

ابعاد زمانی کارایی جاذبه‌های گردشگری

برخی از جاذبه‌های گردشگری در تمامی فصول سال از کارایی لازم برخوردارند و برخی نیز تنها در فصول خاصی از سال کارایی دارند. ابعاد زمانی کارایی جاذبه‌ها به عوامل مختلفی نظیر؛ نوع جاذبه، راه‌های ارتباطی و دسترسی، تأسیسات همجوار آنها، امنیت و غیره ... بستگی دارد. طبیعتاً جاذبه‌ای که دارای قابلیت ورزش و شنا می‌باشد در فصل زمستان کارایی لازم را نخواهد داشت و یا جاذبه‌ای که راه دسترسی به آن خاکی و نامناسب می‌باشد در فصل زمستان مراجعه کننده‌ای ندارد. فلذا کارایی زمانی جاذبه‌های گردشگری تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار دارد.

از مجموع ۵۲ جاذبه گردشگری روستاهای شهرستان کرمانشاه، تعداد ۲۳ جاذبه در تمامی فصول سال کارایی دارند. تعداد ۱۷ جاذبه نیز در فصول بهار، تابستان و پاییز دارای کارایی هستند. تعداد ۱۱ جاذبه تنها در فصول بهار و تابستان کارایی دارند و ۱ جاذبه نیز در فصل بهار و پاییز قدرت جذب گردشگر دارد. نکته قابل توجه اینکه عمدتاً با ایجاد و ساماندهی مناسب راه‌های ارتباطی، می‌توان کارایی زمانی ۱۷ جاذبه را که تنها در فصول بهار، تابستان و پاییز کارایی داشته را به فصل زمستان نیز تسری داد.

نوع جاذبه‌های گردشگری

از کل نقاط دارای جاذبه گردشگری روستاهای شهرستان کرمانشاه که ۵۲ نقطه - جاذبه می‌باشند، تعداد ۱۶ مورد دارای جاذبه از نوع اکوتوریسم و طبیعی، تعداد ۷ مورد از نوع تاریخی و فرهنگی، تعداد ۲۸ مورد از نوع مذهبی - زیارتی و ۱ مورد نیز دارای دو نوع جاذبه طبیعی و اکوتوریسم می‌باشد. همانطور که ملاحظه می‌شود اغلب جاذبه‌های گردشگری نواحی روستایی این شهرستان به ترتیب از نوع مذهبی - زیارتی و طبیعی هستند. نکته قابل توجه اینکه در روستاهای شهرستان کرمانشاه هیچ جاذبه‌ای از نوع هنری، ورزشی و تجاری وجود ندارد.

تأسیسات زیربنایی

آب آشامیدنی

از کل ۵۲ نقطه دارای جاذبه گردشگری روستاهای شهرستان کرمانشاه، ۲۶ مورد دارای دسترسی مناسب به آب آشامیدنی بوده و ۲۶ مورد دیگر فاقد دسترسی مناسب به آب آشامیدنی هستند. عمده این ۲۶ نقطه دارای دسترسی مناسب به آب آشامیدنی، جاذبه‌هایی هستند که یا در درون بافت روستا قرار داشته و یا خود جاذبه‌هایی از نوع سراب و چشمه‌های معروف هستند.

روشنایی برق

امکان استفاده از روشنایی برق ضمن اینکه زمینه اسکان موقت و شبانه را در کنار جاذبه‌های گردشگری فراهم می‌آورد خیلی از وسایل مورد نیاز گردشگران نظیر شارژ تلفن همراه و ... امکانپذیر می‌سازد لذا وجود نیروی برق در جوار جاذبه‌های گردشگری، موضوعی با اهمیت است. از بین جاذبه‌های گردشگری روستاهای شهرستان کرمانشاه، فقط ۱۲ مورد دسترسی به روشنایی برق دارند و ۴۰ مورد دیگر از نیروی برق بی‌بهره‌اند.

اسکان و اقامت

امکان اسکان و اقامت موقت، نقش عمده‌ای در ارتقای شعاع عملکرد جاذبه‌های گردشگری دارد. در کنار هر جاذبه گردشگری که امکان اسکان و اقامت موقت روزانه و حتی شبانه وجود داشته باشد، شعاع عملکرد حداقل تا سطح منطقه‌ای گسترش می‌یابد. از بین جاذبه‌های گردشگری روستایی در شهرستان کرمانشاه تنها ۷ جاذبه امکان اقامت و اسکان موقت را دارا هستند و ۴۵ جاذبه دیگر از این امکانات محروم می‌باشند. ساخت محل‌هایی برای اسکان موقت جهت جاذبه‌های با شعاع عملکرد منطقه‌ای در کوتاه مدت و جاذبه‌های با شعاع عملکرد ناحیه‌ای در بلند مدت ضرورت دارد.

توالی و دستشویی

وجود توالی عمومی و دستشویی نقش عمده‌ای در بهبود نظافت محیطی جاذبه‌های گردشگری دارد. از بین ۵۲ جاذبه گردشگری روستایی تنها ۱۰ مورد دارای توالی و دستشویی هستند و ۴۲ جاذبه دیگر از وجود چنین خدماتی بی‌بهره‌اند. ساخت توالی عمومی برای جاذبه‌هایی که دارای شعاع عملکرد ناحیه‌ای و منطقه‌ای هستند، امری ضروری به نظر می‌آید.

بقالی و سوپرمارکت

تأمین برخی از مایحتاج روزانه گردشگران از طریق مغازه‌ها و بقالی‌ها در جوار جاذبه‌های گردشگری بسیار حائز اهمیت است. از بین جاذبه‌های گردشگری روستایی شهرستان کرمانشاه تنها ۷ مورد از خدمات بقالی برخوردارند و بیش از ۴۵ مورد از جاذبه‌های گردشگری از چنین خدماتی بی‌بهره‌اند.

امنیت اجتماعی

امنیت اجتماعی بخصوص برای حضور خانواده‌ها در کنار جاذبه‌های گردشگری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در تمامی فضاهای گردشگری و نقاط دارای جاذبه توریستی روستاهای شهرستان کرمانشاه، امنیت اجتماعی لازم جهت گردشگران وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر پتانسیل‌های گردشگری روستایی را در شهرستان کرمانشاه مورد تحلیل و بررسی قرار داده است. حاصل مطالعات و پژوهش اخیر موضوعات و نکاتی است که به شرح زیر می‌توان به آنها اشاره کرد:

۱. نواحی روستایی شهرستان کرمانشاه به تبع از نواحی روستایی کل کشور، با مشکل بیکاری و عدم تنوع فعالیت‌های اقتصادی مواجه هستند. فعالیت‌های کشاورزی در سطح نواحی روستایی شهرستان کرمانشاه هم از نظر سطح درآمد و هم از نظر تنوع فعالیتی قادر به پاسخگویی به نیاز مردمان روستاها بخصوص جوانان روستایی نیست.

۲. گردشگری روستایی، می‌تواند هم منبع جدید درآمدی برای روستاییان باشد و هم اینکه به عنوان فعالیت جدیدی در کنار فعالیت‌های کشاورزی به تنوع فعالیت‌های اقتصادی در نواحی روستایی منجر شود به شرطی که گردشگری روستایی ساماندهی و تحت برنامه‌ریزی قرار گیرد.

۳. برای توسعه گردشگری روستایی، امکان‌سنجی و شناسایی جاذبه‌های گردشگری و سپس برنامه‌ریزی و ساماندهی آنها امری ضروری به نظر می‌رسد. در این راستا نباید منتظر برنامه‌ریزی‌های بالا به پایین بود بلکه از طریق مشارکت مردمی و بخصوص حضور و ورود بخش خصوصی می‌توان جان تازه‌ای به کالبد گردشگری روستایی دمید.

۴. در این پژوهش جاذبه‌های گردشگری روستایی در سطح ۱۳ دهستان شهرستان کرمانشاه مورد شناسایی واقع شدند. در نقاط روستایی شهرستان کرمانشاه ۵۲ نقطه - جاذبه برای گردشگری شناسایی گردیده است.

۵. نتایج این طرح نشان می‌دهد که مهمترین مشکل جاذبه‌های گردشگری در نقاط روستایی شهرستان کرمانشاه نامناسب بودن راه دسترسی است. از ۵۲ جاذبه گردشگری در سطح روستاهای شهرستان کرمانشاه، ۲۶ جاذبه مشکل دسترسی به راه مناسب (آسفالته) دارند. پیشنهاد می‌گردد در کوتاه مدت در مجموع ۴۷ کیلومتر راه خاکی تبدیل به شوسه و ۱۶ کیلومتر راه شوسه نیز تبدیل به راه آسفالته شود. در میان مدت نیز لازم است ۴۷ کیلومتر راه شوسه تبدیل به راه آسفالته گردد. با این اقدام شعاع عملکرد جاذبه‌های گردشگری حداقل یک سطح افزایش پیدا خواهد کرد.

۶. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بیشترین تعداد جاذبه‌های گردشگری در نواحی روستایی شهرستان کرمانشاه دارای شعاع عملکرد در سطح محلی هستند. بطوریکه از ۵۲ جاذبه گردشگری تعداد ۲۸ مورد دارای شعاع عملکرد محلی، ۱۹ مورد شعاع عملکرد ناحیه‌ای و تنها ۵ جاذبه دارای شعاع عملکرد منطقه‌ای هستند. با ساماندهی و برنامه‌ریزی جهت تکمیل زیرساخت‌های لازم در کنار این جاذبه‌ها می‌توان به ارتقاء نقش آنها از محلی به ناحیه‌ای و از ناحیه‌ای به منطقه‌ای و حتی ملی و فراملی اقدام نمود.

۷. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که از ۵۲ جاذبه گردشگری، تعداد ۱۷ جاذبه در فصل زمستان کارایی نداشته و تعداد ۱۱ جاذبه نیز در فصول پاییز و زمستان فاقد کارایی هستند. این امر بیانگر آن است که توزیع زمانی کارایی جاذبه‌های گردشگری مناسب نبوده و برای فصول پاییز و زمستان جهت جذب گردشگر باید برنامه‌ریزی خاصی صورت پذیرد. با ساماندهی و ایجاد دسترسی‌های مناسب بخش عمده‌ای از جاذبه‌ها می‌توانند در فصول پاییز و زمستان نیز جاذبه گردشگری باشند البته برنامه‌ریزی در این خصوص لازم است علاوه بر تأمین دسترسی مناسب در فصل زمستان به سمت ایجاد جاذبه‌هایی که در فصول مذکور کارایی داشته باشند نیز سوق پیدا کنند. برگزاری جشنواره‌های فرهنگی، هنری، ورزشی و نظیر آن در فصول مذکور در سطح روستاها می‌تواند به این امر مهم کمک کند.

۸. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که از ۵۲ جاذبه گردشگری، ۲۸ مورد از نوع مذهبی - زیارتی می‌باشد. این امر نشان دهنده ضرورت توجه خاص به گردشگری مذهبی - زیارتی دارد. پیشنهاد می‌گردد در خصوص طرح جامع گردشگری مذهبی - زیارتی شهرستان کرمانشاه اقدام گردد. اهمیت و ضرورت تهیه این طرح بیشتر به خاطر همجواری روستاهای شهرستان کرمانشاه با کلانشهر کرمانشاه است.

۹. نتایج این طرح نشان دهنده فقدان هر نوع تأسیسات، امکانات و خدمات عمومی در مجاورت جاذبه‌های گردشگری روستایی شهرستان کرمانشاه است. بر اساس یافته‌های این پژوهش ضرورت دارد سازمان میراث فرهنگی نسبت به تأمین دسترسی مناسب برای آنها و نیز تأمین تأسیساتی نظیر آب آشامیدنی، امکان اسکان روزانه و حتی شبانه، ساخت توالی عمومی و تأمین سایر خدمات مورد نیاز برای گردشگران در مجاورت این جاذبه‌ها که اعتبار حداقلی نیز می‌طلبد، اقدام نماید.

منابع

۱. استانداری کرمانشاه. (۱۳۹۲). سالنامه آماری استان کرمانشاه، معاونت برنامه‌ریزی؛ دفتر آمار و اطلاعات.
۱. اشتری مهرجردی، ا. (۱۳۸۳). اکو گردشگری و پایداری: تعاریف، جنبه‌ها و ویژگی‌های آن، ماهنامه اجتماعی - اقتصادی جهاد سازندگی، تهران.
۲. الوانی، سیدمهدی. (۱۳۷۲). سازوکارهای لازم برای توسعه پایدار جهانگردی، خلاصه مقالات برگزیده دومین اجلاس جهانگردی (فرهنگ و توسعه)، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۳. پاپلی یزدی، محمد حسین و سقایی، مهدی. (۱۳۸۵). گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران: سمت، چاپ اول
۴. جوان، جعفر و سقایی، مهدی. (۱۳۸۳). نقش گردشگری روستایی در توسعه منطقه‌ای با تأکید بر مدیریت روستایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۲.

۵. رضوانی، محمدرضا. (۱۳۸۴). توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران.
  ۶. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا. (۱۳۸۵). راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل SWOT دهستان لواسان کوچک، مجله مدرس علوم انسانی، دوره ۱۰، شماره ۲، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
  ۷. زنده‌دل، حسن و همکاران. (۱۳۷۹). مجموعه راهنمای جامع جهانگردی، شماره ۱۹ استان کرمانشاه. تهران: نشر ایران گردان.
  ۸. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری. (۱۳۸۹). طرح جامع گردشگری استان کرمانشاه
  ۹. شاریلی، ریچارد. (۱۳۸۰). گردشگری روستایی، ترجمه رحمت الله منشی‌زاده و فاطمه نصیری، نشر منشی.
  ۱۰. شریف‌زاده، ابوالقاسم و مرادی نژاد، همایون. (۱۳۸۱). توسعه پایدار و گردشگری روستایی، ماهنامه اجتماعی - اقتصادی جهاد سازندگی، تهران.
  ۱۱. شریف، مهرباب. (۱۳۸۳). کرمانشاه سرزمین سنگ و آب. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.
  ۱۲. قادری، اسماعیل. (۱۳۸۳). نگاهی به برنامه ملی توسعه گردشگری جمهوری اسلامی ایران (با تأکید بر راهبردهای منطقه - بندی و توسعه منابع انسانی). نشریه مجلس و پژوهش، ویژه‌نامه میراث فرهنگی و گردشگری. نشریه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره ۴۴، سال یازدهم، تابستان ۱۳۸۳ ص ۵۱ - ۷۶.
  ۱۳. قنبری، نوذر. (۱۳۸۳). گردشگری روستایی؛ نمونه‌ای از برنامه‌ریزی ناحیه‌ای در تایوان (ترجمه)، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، سال اول، شماره ۳ پاییز ۱۳۸۳ ص ۹۰ - ۹۷.
  ۱۴. مرادی، یوسف. (۱۳۸۲). سیمای میراث فرهنگی کرمانشاه. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.
  ۱۵. نعمت الهی مجید و نجارزاده، محمد. (۱۳۹۵). سنجش سطوح پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی در راستای توسعه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: منطقه قلات شبراز)، مجله میراث و گردشگری، بهار ۱۳۹۵، دوره ۱. شماره ۱.
15. Rattanasuwongchai, Nuchnard (1998): Rural Tourism- The impact on rural communities Thailand, Food & Fertilizer Technology Center.